

A felszabadított Don Quijote

Lunacsarszkij drámája Szegeden

A felszabadított Don Quijote politikai, vagy ha tetszik, publicisztikai dráma. Lunacsarszkij, a szovjet állam első oktatásügyi népbiztosa 1921-ben írta, válaszként azoknak az orosz értelmiségieknek, akik a forradalmi erőszak miatt átmenetileg szembekerültek a szovjet hatalommal. Egetően fontos kérdés volt ez akkor. Csak jellemzésül: a „humanitás nevében” tiltakozók élén a forradalmár Gorkij állt.

A felszabadított Don Quijote ezekkel az emberekkel vitatkozik. Anyaga — ennek megfelelően — politikai és filozófiai, szerkezete — szintén a célnak megfelelően — nem hagyományos dráma, hanem, meglepő módon, a színpadi ábrázolás később epikusnak nevezett eszközeit használja. A darab mozaikdrámákból és mozaikkonfliktusokból áll. Az összetartó erő nem egy emberi szenvedély nagy íve, hanem a politikai, filozófiai gondolat, az a mondanivaló, hogy a tiltakozóknak nincs igazuk.

Lunacsarszkij ezt a tiltakozást Don Quijote alakjában fejezte ki. Cervantes büsképű lovagja a szovjet író drámájában először egy spanyol herceg zsarnoki hatalmával, később — a lázadók győzelme után — a lázadók hatalmával ütközik össze. Az erőszak mindkét hatalomban jelen van; Lunacsarszkij hősnének az a tragédiája, hogy képtelen különbséget tenni a kétféle erőszak között. Megváltozik a világ. Don Quijote azonban nem hajlandó erre a változásra.

Ne vitassuk most, lehetséges-e Cervantes hősnének ilyen értelmezést adni. Lunacsarszkij Don Quijote-ja — ettől függetlenül — világosan értelmezhető és érthető figura; pusztán ürügy és alkalom arra, hogy az író egy aktuális kérdést drámailag megfogalmazzon. De azért sem érdemes egy ilyen vitának neki kezdeni, mert a szegedi előadásban nem egészen azt kapjuk, amit Lunacsarszkij eredetileg írt. Rendezői adaptációval állunk szemben — ahogyan a színlap is jelzi.

Mi ennek az adaptációnak a lényege? Lunacsarszkij drámájának főhőse, mint az 1920 táján a tiltakozó szovjet értelmiségiek, az ember-szeretet, a humanizmus nevében szólal fel a forradalmi erőszak ellen. Gricz Mátyás, a szegedi előadás rendezője felfedezte, hogy ez a tiltakozás eszmélet rokonságban áll a hippimozgalom ideológiájával. Való igaz, a hippik éppúgy az erőszakmentes társadalomról ábrándoznak, mint hajdani elődeik. Ha a húszas évek tiltakozói csakugyan elődeik.

A szegedi előadásnak ez a fő kérdése. A rendezés ugyanis e rokonság felfedezésének alapján állította színpadra a drámát. Don Quijote ebben az előadásban nem középkori lovag, hanem mai hippik, aki nem páncélban, hanem farmerben és térdig érő pulóverben lép a színpadra. A lázadók a kubai hadsereg mai egyenruhájában megjelenő szakállas gerillák. Egyedül a hercegi udvar képviselői emlékeztetnek jelmezeikben a középkorra, de ők is csak részben; katonáik hófehér acélsisakot hordanak.

A manák és a középkornak ez a furcsa keveredése zavarba hozza a nézőt. Nem világos, mi az értelme például annak, hogy a hercegi udvar nem mai? Dél-Amerikában — mint köztudomású — léteznek most is olyan

Hernádi Oszkár felvétele

Mária Stella (Szakács Eszter) és Don Quijote (Ujlaki László)

kormányzati rendszerek, amelyek — bárhogyan nevezik is őket — középkoribbak Lunacsarszkij főurainál.

De erre még talán azt is mondhatjuk, nem lényeges, elhanyagolható momentum. Azt az ideológiai azonosítást azonban, amelyet az előadás a hajdani tiltakozók és a mai hippik között kimutat és bizonyítani akar, semmiképpen sem helyeslehetjük. Hasonlóság, mint mondtuk, ténylegesen és kétségszövegbevonhatatlanul létezik. De azonosság nincs. Sőt, a hasonlóság ez esetben megtévesztő: a felület rokonsága eltakarja a lényeg különbségeit.

Mit csinál Lunacsarszkij Don Quijote-ja? Magatartásának lényege: aktív fellépés a hatalom ellen. Megtámadja a herceg katonáit, hogy kimentse fogságukból a lázadókat, fellép a bebörtönzött ellenforradalmárok érdekében, egyszóval nagyjában-egészében azt csinálja, amit annak idején a Szovjetunióban jó néhány értelmiségi. Vagyis mit? A hatalom közelében maradva tiltakozik a hatalom ellen.

A hippik azonban nem ezt csinálják. Az erőszak persze nekik sem tetszik, de ők nemhogy nincsenek vele állandó, rendszeres kapcsolatban, hanem ideológiájuk és magatartásuk lényege éppen minden ilyen kapcsolatot radikális megszakítása. Lunacsarszkij Don Quijote-ja úgy harcol az erőszak ellen, hogy — egészen a nyílt konfliktusokig — közeledik hozzá. A hippik viszont úgy, hogy távolodnak tőle. És nemcsak a hatalomtól, az erőszaktól, hanem magától a társadalomtól is. Lakatlan térségekbe, pusztákba, sivatagokba vonulnak ki a városokból, s ott élnek furcsa, passzív életüket. Ez a kivonulás, ez a lemondás a cselekvésről, a társadalmi tetről, ez a hátatfordítás az egész emberi világnak; ez a hippimozgalom lényege. Ezzel különböznek egyéb hosszú hajjú és hasonlóan rongyokban járó társaktól, akik között különben ezerféle ideológiai és politikai árnyalat fedezhető fel. De az erőszaktól csak a hippik mondanak le, mások — ez is köztudomású — ultrabalosak, sőt, a legkegyetlenebb politikai harc, az egyéni terror hívei.

A szegedi előadás ellentétes dolgokat kísér meg egyesíteni. Ez természetesen nem lehet, és nem is meggyőző: Lunacsarszkij Don Quijote-ja sem ideológiájá-

ban, sem magatartásában nem hippik. Ennek a párhuzamnak a rokonságnak a felismerését a nézőre kellett volna bízni. Az előadás a direkt azonosítással ellenkezőt szült. Ha eredeti formájában láthattuk volna a drámát, a produkció sugallata valószínűleg a mai világ felé viszi a nézőt. Amit viszont így látunk, ellentmondásos: az előadás viszonya a valósághoz rossz, tisztázatlan.

A rendezői koncepción belül az előadás szabatos és lendületes. Gondosan megtervezett és kidolgozott produkciót látunk, amelynek stílusa van, tempója, ritmikája kifogástalan, fordulatai, meglepetései jól szerkesztettek. Gyarmathy Ágnes modern színpadképe a rendezői elképzeléshez, a stílusosan megkonstruált látvány elemeivel többletet ad.

A darab jellegéből következően a szereplők jobbára nem valóságos emberek, hanem bizonyos gondolatok, eszmék hordozói. Nem a jellemformálás, hanem a gondolatkövetés ebben a darabban a színes munka lényege. Részletesen, hagyományosan ábrázolt karakter talán egy sincs a drámában. Mégis kiemelünk néhány olyan alakítást, amelyben az emberi vonások hangsúlyt kapnak. Mindenekelőtt Ujlaki László plasztikus erejű Don Quijote ábrázolását. A címszerep a darabban sem szimpla figura, s Ujlaki játéknak legfőbb értéke, hogy a szerep emberi színeit sikerrel gazdagította. Először a hippilovag szenvedélyes hitét, fanatikuságát formálta meg magas színvonalon; minden mozdulatán, szaván érződik, hogy hisz szerepében. Sokszínű figura Király Levente Sancho Pansaja, Tolnai Miklós szatirikusan formált Hercege, Bagó László Vermillon-ja és Marosi Károly mulatságos Porkolábja. Melis Gábornak, Katona Andrásnak, Fenyő Ervinnek és Jachinek Rudolfnak jóval hálátlanabb szerep jutott. És főképpen hálátlan szerep jutott a nőknek. Szakács Eszternek, Déry Mária-nak és Martin Mártá-nak. Nem játszaniok, pusztán megjelenő kellett. Ráadásul Gyarmathy Ágnes furcsa, időtlennek és elvontnak ható, aszoncifrázott, valósággal biológiaiilag túlburjánzó, valami különleges növényi tenyészetre emlékeztető jelmezeiben.

Órkös László

Antennák és csatornák

A Posta Rádió és Televízió Műszaki Igazgatóságának szentesi adóállomásától kaptuk a levelet, amelyben tájékoztatni kívánják olvasóinkat a televízióvétel szegedi lehetőségeiről. Igaz, az utolsó pár hónapban többször is írtunk e témáról, ettől függetlenül azonban örömmel adunk helyt a szakmai tájékoztatásnak.

A levél szerint Szeged egyes körzetében egy idegen tévéadó zavarja a szentesi adóállomás vételét. A szentesi tévéadó teljesítménye ugyan nem változott, de az idegen adó rontja a vételt. A rosszabb vételnek más oka is van. Amint a levél írja: a panaszok kivizsgálásánál megállapították, hogy azok számottevő részét a vevőantennák hibája okozta. A tetőkön 5-10 éve állnak már a régi antennák, amelyek karbantartásáról többnyire nem gondoskodtak tulajdonosaik és ez bizony alaposan rontja a jó vétel lehetőségét. Másutt — bár az antennák és a levelezőkábelek még jó állapotban vannak — a szaporodó építkezések, a magas épületek rontották a szentesi adás vételét.

Az idegen tévéadó és a magas épületek zavaró hatásának kiküszöbölésére építette fel a posta Szegeden húsz wattos át-

játszóállomását, amely a szentesi adótól átvett műsort a nyolcas csatornán sugározza. A szakemberek a következő tanácsokkal szolgálnak: ha valakinek panasza van a vételre, mindenképp a tizenegy csatornán eddig is használt antennáját vizsgálja felül, hozza rendbe és állítsa be a megfelelő irányba. Vagyis, próbálja meg a nagyobb teljesítményű szentesi adó vételének lehetőségét megjavítani. Ha ezután sem sikerül a megfelelő vételt biztosítani, csak akkor célszerű a nyolcas csatornán működő helybéli kis adó vételére áttérni.

A szegedi adót a rókusai vasútállomás közelében helyezték el. Beállítása olyan, hogy kelet-déli irányban a város felé sugárzó legerősebben. Az adó vételéhez a nyolcas csatornának megfelelő (korábban lapunkban már ismertettük méreteit) és a rókusai állomás felé irányított antenna szükséges.

A szentesi relé egyelőre kísérleti jelleggel, de folyamatosan sugározza a nyolcas csatornán a szentesi adótól átvett műsort. A tévé második programját egyelőre csak a budapesti és a pécsi adók sugározzák, így ennek műsorát Szeged környékén egyelőre nem lehet fogni.

Nevettük Molière-t...

Képernyő

Háromszáz éve halott Molière. Egy legenda szerint a Képzelt beteg mulatságos doktoravatást jelenében érte a halál, amikor azt a szót mondta: *juro* — esküszöm, Azóta hagyomány, hogy a Képzelt beteg előadásait itt megszakítják, s a művészek egyperces néma csenddel adóznak emlékének. (A valóság persze nem volt ilyen kegyes hozzá, a színész még hazavánszorgott, s az éjjel vagy hajnalra halt meg.)

A napkirály komédiája, a komédiások királya volt. Akik hónapokkal ezelőtt látta a tévében Bulgakov darabját, az *Alszentéle összeesküvést* (mely látszólag Molière-ről, valójában Bulgakovról és Sztálinról szól), emlékszik rá, Molière annak a Béjart asszonynak 19 esztendőös lányát vette feleségül, akivel sokáig együtt élt, ezért vérfertőzéssel is vádolták, mint-ha saját gyermekével kötött volna házasságot (XIV. Lajos nem győzte védeni az intrikusoktól). Mégsem ezért volt boldogtalan férj. Megcsalták, fölszarvazták; s miközben maga tisztában volt a valósággal, Armand iránti reménytelen szerelmétől nem tudott szabadulni, rengeteget szenvedett miatta, maradt ereje nevétni, mulatni — önmagán is. Találón mondja Gyárfás Miklós: „Molière mindabból, ami életében tragédia volt — a színpadon komédiát csinált.” A *Férjek iskolája* Leonore-jában az éret férfi szerelmére vágyó lány az az ideál, amelynek feleségét szerette volna látni. Savanyú a szőlő? De hiszen ott a többi párhuzam: Isabella, akiben a valódi Armandra ismerünk, a föl-szarvazott Sganarelle és a bölcs Ariste, akik viszont Molière tükörképei. „A nő olyan, amilyené formálják” — szögezi le Mensáros László Ariste parókájában, hogy ugyanez a Mensáros László a másik komédiában, a *Sganarelle*-ben, már Georgibus vénember-tószájában tegye hozzá: attól függ, ki az a lány, mostoha- vagy éde-gyermekünk.

De ez a kontra már Szi-netár Miklós leleménye. A szombat este vetített két Molière-vígjáték parádés

szereposztásának ötlete: a Férjek iskolájának figurái ifjú és féltékeny kakadu, rulleben, és viszont, hogy a szereplők eljátszhatják önmaguk persziflázását is. A Molière-darabokban általában a fiatalok szerelmének akadályozóin, a negatív figurákon a hangsúly, a komédia örök törvényei szerint így válnak igazán nevetéssé, akció közben. Mensáros László amott jön az éjjel, emitt háziasított öregúr, Bodrogi Gyula a szerelmesek közt figaróskodó Ergaste, majd olyan bugyuta agancsos, akiben annyi féltés szorul, amennyi egy Otellót százszor is ledőlne.

A szabadtéri Rómeójában látott Kalocsay Miklós tüzes ifjú és féltékeny kakadu, a másik főiskolás, nagyon tehetséges Szalay Edit amott meg eszét vesztett, szertelen kis fruska.

A két pompás tévéjáték (ahová ezúttal zavartalanul szállhatnak be „kivülről” a pezsgőző kamerások, a zenélő illések, sőt a műtermi reflektorok, Bodrogi taxisorfő-sapkája, bőrdzsekije sem idegen „anyag”) láttán nehezen érteni, miért nem talált igazán talajra nálunk Molière. Hisz nekünk beszél...

Nikolényi István

Zenei naptár

Nagy István bemutatkozása

A romantika két nagyszabású kompozíciója szerepelt a vasárnapi színházi matiné programján. *Brahms B-dúr zongoraversenye*, mely méreteiben, hatásában inkább szimfóniának, mint versenyműnek látszik és *Schumann népszerű IV. szimfóniája*, mely egymásba fonódó (attacca) tételével a romantika jelegzetes műfajának, a szimfonikus költeménynek zenei világát előlegezi.

Egy többé-kevésbé rendhagyóvá módosult a műsor: elmaradt a hagyományos, rövidebb lélegzetű, bevezető darab, s mindjárt a versenyművel indult a koncert. Azzal a Brahms-zongoraversennyel, mely belátható idő óta — netán terjedelme, nehezsége miatt — nem szerepelt a szegedi hangversenyek programján. Itt lépett először a helyi közönség előtt pódiumra a Szegedi Tanárképző Főiskola fiatal művésztanára, Nagy István, aki a szimfonikusokkal Lengyelországban járt, akiről jó híreket kaptunk — s akinek ezúttal kissé méltánytalanul nagy erőpróba jutott a be-

mutakozáshoz. Mentő körülmények főlegesen most igazán indokolt, hiszen a közel egyórás versenymű a nála rutinosabbak állóképességét is kikezdi. A feladat súlyát Nagy István a rendező szerint ominózus első tételben érezhette kiváltképp — annál is inkább, mert a fiatal zongorista láthatóan „idegi” alkatú, s a lámpaláz néhány pillanatra szinte bénítóan hatott rá. A nehezen viszonylag frissen túltette magát a második tételben már érezhetően feloldódott, a negyedikben pedig olyan felszabadultan, invenciózusan muzsikált, hogy végeredményben nem csalódtunk. Nagy Istvánnak az elkövetkezendőkben játéka, sok játékra lesz szüksége — s akkor minden bizonnyal sok örömeink telik majd benne.

A koncert második részében Lukács Ervin nagy hatású, gazdag fantáziájú zenei irányításával a szegedi együttes remek előadásában szólaltatta meg Schumann IV. szimfóniáját.

N. L.